

SOSYAL TARİH

ULUSLARARASI SOSYAL TARİH
ENSTITÜSÜ TÜRKİYE BÖLÜMÜ

2001

Merhaba

Yeni bin yılın ilk yılında yeni bir bülten ile karşınıza çıkıyoruz. Daha önceleri 'İzler' başlığı altında İngilizce bir bülten çıkarıyorduk. 'İzler', kuşkusuz çok önemli işlev gördü. Ancak, amaç grubumuzun hemen hemen tümüyle Türkçe bilenlerden oluştuğunu gözönünde tutarak Türkçe bir bülten çıkarmayı daha uygun gördük.

Genel tarihten farklı olan yanımızı öne çıkarabilmek amacıyla başlığımızı 'Sosyal Tarih' olarak seçtik. Aslında bir bülten için oldukça iddialı bir başlık olduğunun farkındayız.

Ancak 'sosyal tarih' kavramının daha geniş çevrelerce tanınabilmesi için böylesine bir vurgu en azından bugün için yanlış değil diye düşünüyoruz.

Bülteni yılda en az bir kez çıkarmayı düşünüyoruz. Ancak gereksinim durumunda bu süre kısalabilir.

Bu bültende geçtiğimiz yıl içerisinde Türkiye ile ilgili topladığımız materyal ve etkinliklerimizle ilgili bilgiler bulacaksınız. Ayrıca Enstitü'yü veya diğer koleksiyonlarımızı da kimi yönleriyle tanıtmaya çalışacağız.

USTE'NİN TARİHİ

Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (USTE) 1935 yılında bir grup sosyal demokrat aydın tarafından kuruldu. Amaç, muhalif grupların yazılı ve görsel materyalini toplamaktı.

Enstitü'nün kuruluş yıllarında Avrupa'nın içinde bulunduğu koşullar gözönünde tutulursa öne konan amacın ve bu doğrultuda yapılanların değeri daha iyi anlaşılabilir. Nazi askerlerinin çizmelerinin bütün Avrupa başkentlerinin sokaklarında iz bıraktığı, meydanlarda kitapların yakıldığı, muhalif insanların sorgusuz sualsiz toplandığı, faşizmin Avrupa'ya bir karabasan gibi çöktüğü karanlık, umutsuz ve yıkıcı bir dönem...

İnsanlığın yazılı mirasının faşistlerin elinden kurtarılması için birilerinin elini çabuk tutması gerekiyordu ve bu inisiyatif Amsterdam'da bir grup aydının USTE'yi kurmasıyla geldi. İlk önce Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin arşiviyle birlikte Marx ve Engels'in elyazmaları Nazilerin elinden kurtarıldı. Ve gerisi bir film seridi gibi geldi...

Enstitü personeli Annie Adama van Scheltema'nın Avusturya'dan kaçırdığı Bakunin arşivi olayı bilenler için tam anlamıyla gerilimli bir filmden pek farklı değil. Yine, Franco İspanya'yı ele geçirmeden bir kaç hafta önce faşizme karşı direnen grupların arşivlerinin önce Pirene dağlarına, daha sonra Amsterdam'a taşınması; 1936 yılında Paris'teki büromuzdan Trotsky arşivinin çalınmak istenmesi -ki Stalin'in adamları tarafından örgütlendiği tahmin ediliyor; Hollanda'nın işgal edilmesi sonucu arşivlerin önce Londra'ya daha sonra tekrar Amsterdam'a geri getirilmesi; Nazilerin enstitüyü kapatmasından sonra kaçırdıkları materyalin yıllarca iz sürülerek toplanması; TKP arşivinin bir kısmının güvenceye

USTE'NİN 65. KURULUŞ YILI NEDENİYLE TÜRKİYE BÖLÜMÜ'NÜN ÇIKARDIĞI KART.

alınması ve TİP film arşivinin imha edilmeden 12 Eylülcülerden kurtarılması; 1989 yılında Pekin'deki öğrenci hareketinin bütün materyalinin kısa bir süre sonra güvenli bir biçimde Amsterdam'a ulaşması ve benzeri olaylar adeta bir zincirin halkaları gibidir. Toplanan her arşivin buna benzer ama kendine özgü ilginç bir hikayesi vardır. Esasında USTE'nin kendi tarihi geçen yüzyılın büyük bölümünün sosyal mücadeleler tarihinin bir aynası gibidir.

USTE kuruluşundan itibaren uzun yıllar Hollanda Sendikalar Federasyonu'nun (FNV) kurduğu -önce banka daha sonra sigorta şirketi- 'De Centrale' tarafından finanse edildi. Bu destek devam etmekle birlikte son yıllarda personel giderleri büyük ölçüde Hollanda Kraliyet Akademisi (KNAW) tarafından karşılanıyor.

Bunun dışında araştırma projeleri temelinde çeşitli kurumlar enstitünün çalışmalarına mali katkıda bulunuyorlar. Ayrıca son yıllarda şimdiki dek başvurulmayan bir yöntem yaşama geçirilmeye çalışıyor: Olanakları olan kuruluşların arşivlerinin masraflarına katılmaları talep ediliyor.

Bağımsız bir vakıf statüsünde olan Enstitü, Amsterdam Üniversitesi'nden, Hollanda Kraliyet Akademisi'nden ve 'De Centrale' sigorta şirketinden temsilcilerin de yer aldığı bir mütevelli heyeti tarafından yönetilmektedir.

USTE, 65 yıl içerisinde dünyanın her tarafından 2300 muhalif kişi ve kuruluşun arşivini koruma altına aldı ve incelemeye açtı. Raf uzunluğu yaklaşık on kilometre olan arşivlerin dışında bir milyonu

aşkın kitap, doksan bin dergi ve gazetenin koleksiyonları toplandı. USTE'deki bütün yazılı materyalin (arşiv, dökümantasyon, kitap, dergi ve gazete) toplam raf uzunluğu ise kırk kilometreyi aştı. Bunlara her yıl bir kilometreden fazla materyal ekleniyor. Mikrofilmler, dijital koleksiyonlar, görsel ve işitsel bölümde yer alan fotoğraf, afiş, pankart, bant vb materyal bu rakamlara dahil değildir.

USTE, topladığı materyalin kapsamı ve içeriği, geniş çaplı araştırma faaliyetleriyle şu anda sosyal tarih alanında dünyanın en büyük kuruluşu olarak kabul ediliyor.

120 kişinin çalıştığı enstitümüzün binasında aynı zamanda Hollanda Ekonomi Tarihi Vakfı (NEHA), Hollanda Basın Müzesi (Permuseum), Hollanda Arşivciler Birliği (Diva) çalışmalarını sürdürüyorlar.

2000 yılının Ekim ayında USTE'nin kuruluşunun 65. yılını kutladık. Bu kutlamayla ilgili olarak Türkiye Bölümü bir kart çıkardı. Kartın ön kısmında Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yayın organlarından 'İştirak'in koleksiyonumuzda bulunan bir sayısının kapağı yerliyordu.

TÜRKİYE BÖLÜMÜ'NÜN KURULUŞU

USTE'nin Türkiye Bölümü oldukça geç bir tarihte, 1987 yılında kuruldu. Ancak bu kısa süre içerisinde önemli adımlar atıldı. Birçok değerli arşivin yanında oniki binden fazla kitap, ikibin dergi ve gazetenin koleksiyonu incelemeye açıldı. Çok az bir kadroyla çalışıldığı gözönünde tutulursa elde edilen başarının değeri daha iyi görülebilir.

Satın alınanlar ve bağışlananlarla birlikte yılda yaklaşık 800 yeni kitap raflarımızı dolduruyor. Bu

kitapların büyük çoğunluğunu Türkiye'den gelenler oluşturuyor. Ancak uluslararası yayınları da oldukça titiz bir biçimde izliyor ve alıyoruz. 2001 yılının başında kataloglanmış kitap sayısı 12.236 idi. Önümüzdeki yıl bunun onüç bin civarında olacağını umuyoruz.

Kitap koleksiyonumuzun en büyük özelliği gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışında alanımızla ilgili olarak çıkan bütün kitapların toplanmasıdır. Ancak bu koleksiyonun eşsiz olduğunu göstermez. Aynı kitapları bu denli toplu olmasa da şu veya bu biçimde başka yerlerde de bulmak olanaklıdır. Fakat süreli yayınlar koleksiyonumuz gerek kapsamı gerekse içeriği itibariyle eşsiz olmak özelliğini taşıyor. Koleksiyonlarımızı inceleyenlerin de genel izlenimi bu şekilde.

Süreli yayınlar koleksiyonumuzda geçen yüzyılın başından bugüne dek

'MÜDAFAA-I
MİLLİYE'
DERGİSİ
OSMANLICA,
ALMANCA VE
FRANSIZCA
OLMAK ÜZERE
ÜÇ DİLDE
YAYINLANDI.

USULBARASI SOSYAL TARİH ENSTİTÜSÜ
INTERNATIONAL INSTITUTE OF SOCIAL HISTORY

Türkiye ile ilgili çıkan dergi ve gazetelerden iki bin tanesi -tam veya az noksanlı olarak- bir araya getirildi. Bunların arasında Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yayın organları olan 'İştirak' ve 'Beşeriyet' en eskileri oluşturuyor. Öte yandan Kemal Sülker koleksiyonunda yer alan, 1950'li ve 60'lı yıllara ait sendika dergileri Türkiye işçi sınıfı hareketi tarihi açısından özel bir önem taşıyor. 1960'lı yılların sol dergileri Orhan Silier koleksiyonunda güçlü bir biçimde temsil ediliyor. 1970'li ve 80'li yıllar özellikle Sovyetik grupların yayınları açısından oldukça zengin. Aynı şeyi diğer radikal sol gruplar için söylemek henüz erken.

Yine geçen yüzyılın ilk çeyreğinde yayınlanan yayınlar istediğimiz ölçüde koleksiyonlarımızda temsil edilmiyorlar. Bu yıllardaki boşlukları doldurmak için özel bir çaba gösteriyoruz. Bu amaçla geçtiğimiz yıl satın aldığımız oniki dergi koleksiyonu bu doğrultuda atılmış bir adım niteliği taşıyor.

ESKİ DERGİLER KOLEKSİYONU

2000 yılında koleksiyonumuza katılan eski dergiler şunlar:

'Aşyan' - Edebi, ilmi, siyasi, içtimai, fenni, ahlaki mecmua. Haftalık. İstanbul Müessisi: İbn Sırrı Mustafa Namık. Sayı 1 (28 Ağustos 1324) - sayı 26 (19 şubat 1325) (1908 - 1909). Tam yayın.

'Aydede' - Bitaraf, siyasi hoşsohbet gazete. Pazartesi ve Perşembeleri neşrolunur. Sahibi ve sermuharriri: Refik Halid (Karay). İstanbul. Birinci seri: Sayı 1 (2 Kânunsani 1338) - 90 (9 Teşrinisani 1338) İkinci seri: Sayı 1 (8 Mayıs 1948) - sayı 125 (1 Ekim 1949). Tam yayın. Bir kısmı fotokopi.

'Azerbaycan Yurt Bilgisi' - Köprülüzade M. Fuat, A. Zeki Velidi, Hacızade Mirza, Ağaoglu

Ahmet beylerin iştirakiyle ayda bir neşrolunur. Müdür: Caferoğlu Ahmet. İstanbul. Sayı 1 (2 Kânun 1932) - sayı 37 (şubat 1954).

'Gençlik' - Her ayın onbeşinde çıkar. İlmi, edebi aylık mecmuadır. Müdürü: Cemal. İstanbul. Sayı 1 (Nisan 1928) - sayı 2 (Mayıs 1928).

'Kadın' - şimdilik haftada bir neşrolunur. Sahibi: Enis Avni (Akagündüz). Selanik. Sayı 1 (13 I. Teşrin1324) - sayı 30 (25 Mayıs 1325).

'Kadro' - Aylık fikir mecmuası. Sahibi: Yakub Kadri Karaosmanoğlu. Sayı 1 (Kasım 1932) - sayı 36 (Kasım 1936). Tam yayın.

'Kırkanbar' - Maarif, edebiyat, teracim-i ahval, letaifden bahseder. Süresi belirsiz. İstanbul. Sahibi: Mehmed Cevdet. Muharriri: Ahmed Midhat. Sayı 1 (1290) - sayı 34 (1294) (1873 - 1876). Tam yayın.

'Mahasin' - Hanımlara mahsus musavver gazete. Aylık. İstanbul. Sahib-i imtiyaz ve müdürü: Mehmed Rauf. Sayı 1 (Eylül 1324) - sayı 12 (Teşrinisani 1325) (1908 - 1909). Bazıları fotokopi tam yayın.

'Malum Paşa' - Halk için haftalık mizah gazetesi. Sahibi: Orhan Erkip. İstanbul. Sayı 1 (8 Eylül 1947) - sayı 6 (11 Ekim 1947). İki sayısı fotokopi.

'Müdafaa-i Milliye' - Askeri, fenni, Osmanlı gazetesidir. Sermuharriri: Mehmed Zeki. 15 günlük. İstanbul. Sayı 49 (1913) - sayı 72 (1914). Çok özel bir koleksiyon. Ancak bazı sayıları birkaç kütüphanede bulunabilir.

'Orhun' - Aylık Türkçü mecmua. Sahib ve müdürü: H. Nihal (Atsız). Sayı 1 (İkinci Teşrin 1933) - sayı 9 (Temmuz 1934). Tam yayın.

'Türklük' - Milliyetçi kültür mecmuası. Sahibi ve müdürü: Hüseyin Sadettin Arel. Baş muharriri: İsmail Hami Danişmend. İstanbul. Sayı 1 (Nisan 19390 - sayı 15 (Kasım 1940).

YENİ DERGİLER

Geçtiğimiz yıl tüm sayıları toplanan periyodiklerin sayısı beşi günlük gazete olmak kaydıyla 242 idi. Bir önceki yıl ise 274'e ulaşmıştı. Bu süreli yayınlar radikal-sol gruplara, etnik hareketlere (Kürtler, Süryaniler, Asuriler, Çerkezler, Gürcüler vb.), sendikalara, yeni sosyal akımlara (çevre, barış, insan hakları, kadın, gençlik vb), radikal islami gruplara, Alevilere, Avrupa'daki göçmenlere ait.

Topladığımız dergiler arasında sendikaların yayın organları oran olarak büyük yer tutuyor. İkinci sırada radikal sol gruplara ait yayınlar geliyor. Üçüncü sırayı Kürtlerin yayınları alıyor. Daha sonra ise göçmen hareketinin yayınları geliyor.

Geçen yıl radikal islami yayınları da profilimize aldık. Ancak tam bir başarı sağlandığını söylememiz olanaklı değil. Çünkü çok geniş bir alanı kapsayan ve uzun bir geçmişli olan bir olgu. Ayrıca bu alanda faaliyet gösteren birçok uluslararası kuruluş var. Bu nedenlerle radikal islami çerçeveyi daraltarak illegal islami gruplara indirgedik.

Türkiye'de bilinen yirmi illegal islami örgütlenme var ve bunların yayınlarının sistematik olarak toplandığını ve araştırmaya açıldığını söylememiz olanaklı değil. Bu konuda akademisyenlerden birçok başvuru aldık. Bu nedenle Enstitü'müz bu boşluğu doldurmak için çaba sarfediyor. Kuşkusuz bu, kaybolmak tehlikesi taşıyan materyalin korunma altına alınması ve araştırmaya açılması biçiminde özetleyeceğimiz genel kuruluş

DR. HİKMET
KIVILCIMLI
KOLEKSİYON-
NUNDAN.

amacımıza da oldukça uygun düşüyor.

Bu denli geniş çaplı koleksiyon oluşturan kurumların en büyük sorunu koleksiyonun tamlığıdır. Son iki yılda bu doğrultuda önemli adımlar attık. 1999 yılında toplu olarak alınan 135 derginin, geçtiğimiz yıl ise 100 derginin tam veya tama yakın koleksiyonu ile birlikte hem bazı dergilerin eksikleri tamamlandı hem de yeni başlıklar kazanıldı.

Ayrıca enstitümüzün oluşturduğu süreli yayınlar koleksiyonunun kapsamıyla tanışanlar bu durumda kendilerinde bulunan küçük çaplı koleksiyonları enstitüye devretmeyi tercih ediyorlar. Böylelikle ellerindeki materyal birçok kişi tarafından değerlendirilmiş, aynı zamanda uzun ömürlü olarak korunmuş oluyor.

YEREL YAYINLAR

Topladığımız dergi sayısı her yıl giderek artıyor. Çünkü, önümüzdeki yıldan itibaren yerel düzeyde yayınlara da uzanmayı planlıyoruz. Böylesine bir karar almamızın nedeni yerel yayınların bulunması en güç ancak araştırmacılar için oldukça yararlı bir kaynak olmasından ileri geliyor. Yerel yayınlar genellikle ömürleri kısa ve ilgili bölgenin dışında kimseni bilmediği yayınlardır. Öte yandan yerel olaylarla veya hareketlerle ilgili başka yerde bulunamayacak bilgiler içerdiğini de teslim etmek gerekir.

İlk hedefimiz etnik yapısı itibarıyla Güney-Doğu Anadolu bölgesi. Zamanla diğer bölgeleri de toplama alanımıza katmayı düşünüyoruz. Bu tür çalışmaların gönüllüler olmadan yürümeceğini deneylerimizden biliyoruz. Geçmişte toplumsal mücadelede aktif olarak rol almış veya hâlâ aktif olan, sosyal tarihe meraklı, sosyal tarihle ilgili

koleksiyon oluşturmayı seven dostlar enstitümüzün çalışmalarına gönüllülük temelinde çok yardım ediyorlar. Umarız sayıları giderek artar.

'USTE'NİN DOSTLARI'

Türkiye'de ve dünyanın her tarafında bize yardım eden dostlardan söz açılmışken Hollanda'daki 'USTE'nin Dostları' (Vrienden van het IISG) klübünden bahsetmemek olanaklı değil.

İki yıl önce iki meslekdaşımızın inisiyatifiyle 'USTE'nin Dostları' adında bir oluşuma gidildi. Daha önce enstitüde çalışmış olan veya enstitünün çalışmalarını yakından izleyenlerin davet edildiği ilk toplantıda 'USTE'nin Dostları' adı altında bir klüp kuruldu. Bu klübe mensup olanlar yılda iki kez (Haziran ve Aralık aylarında) biraraya geliyorlar ve kendi olanaklarıyla enstitünün çalışmalarını nasıl

destekleyebileceklerini tartışıyorlar.

Geçen yılın Aralık ayında düzenledikleri son toplantıda enstitüye yaptıkları mali katkı fonundan Türkiye ile ilgili eski dergilerin satın alınmasını kararlaştırdılar. Böylelikle İstanbul'dan aldığımız oniki eski derginin koleksiyonunu 'USTE'nin Dostları' finanse etmiş oldular. Kendilerine sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Haziran ayında yaptıkları ilk toplantı sırasında açtığımız sergiyle kendi katkılarıyla alınan dergileri görmek şansını elde ettiler.

'USTE'nin Dostları' klübüne üye olmak isteyenler koşullar hakkında Enstitü'müz çalışanlarından Mieke Ijzermans'a veya Jan Lucassen'a başvurabilirler.

'INTERNATIONAL SOCIETY KURDISTAN' - ISK KOLEKSİYONU

ISK, altmışlı yıllarda Kürtlerle ilgili olarak çalışmalar yapmış bir Hollanda kuruluşu. Kurucusu Silvio van Rooy bu amaçla bir çok kez Kürt bölgelerini ziyaret etmiş, Kürt liderlerle konuşmuş, belge ve bilgi toplamış, Avrupa'da ise Kürtleri tanıtım faaliyetlerinde bulunmuş. Bu kuruluşun görsel ve işitsel malzemesi Amsterdam Üniversitesi tarafından enstitümüze devredildi.

ISK koleksiyonunda Kürdistan Demokrat Partisi'nin (KDP) liderleri, aktivistleri ve yöre ile ilgili fotoğraflar ve dıalar mevcut. Ayrıca, 'Kurdistan Student Society in Europa' adlı kuruluşun 1966 yılında Londra'da düzenlediği bir toplantının fotoğrafları var. Bunlar arasında Kürdolog V. F. Minorski'nin 1915 yılında Petrograd'da çekilmiş fotoğraflarının negatifleri ile A. Roosvelt'in Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nde çekilmiş fotoğrafları bulunuyor.

ISK koleksiyonunda ayrıca KDP lideri Molla Mustafa Barzani, Bedirxan Aga, bir çok Kürt lideri, aktivisti ve tarihçi İsmet Şerif Vanlı ile yapılmış röportajların ses bantları var. Koleksiyonun tam ve kesin envanteri henüz çıkarılmadı. İncelenmesi izine bağlı değil.

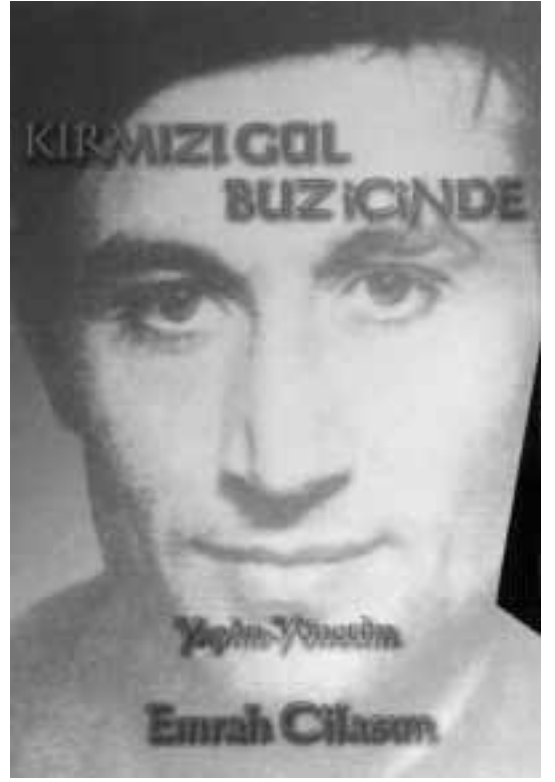
'KIRMIZI GÜL BUZ İÇİNDE' - KAYPAKKAYA BELGESELİ

İbrahim Kaypakkaya, Türkiye sol hareketinin sembol isimlerinden birisidir. 17-18 Mayıs 1973 tarihinde Diyarbakır'da üç aylık bir işkence sonucu öldürüldüğünde, işkenceciler dahil hiç kimse O'nun 'ser verip sır vermeyen' bir lider olarak sembolleşeceğini bilemezdi. Kaypakkaya, maoist hareketin Türkiye'deki kuramcılarında birisi ve TKP-ML hareketinin kurucusu olarak tarihte yerini aldı.

Film program yapımcısı Emrah Cılasun 1994 yılında belgesel çalışmalarına başladı. Tanıklarla konuşmak için sadece Türkiye'de değil Avrupa'nın birçok ülkesinde çekimler yaptı. Kaypakkaya'yı özel ve politik yanı ile tanıyan herkesle görüştü ve 1999'da, Kaypakkaya'nın 50. yaş gününde belgeseli ilk kez gösterime sundu.

Belgesel, Kaypakkaya üzerine sadece toplu görsel bir yapıt değil aynı zamanda 'ilk'leri de var: "Arşiv çalışmaları esnasında, bugüne kadar hiçbir yerde yayınlanmamış olan, Kaypakkaya'nın arkadaşlarının, 19 Mart 1973'de İstanbul-Şehremini'deki çatışmalarının görüntüleri bulundu..Belgeselde Kaypakkaya'nın bugüne kadar bilinmeyen fotoğraflarına da yer verildi".

Emrah Cılasun, yirmi saati aşkın çekim kayıtlarının tümünü Enstitü'müze bağışladı. Belgeselin tam ve kesin bir envanteri var ve görüntü alınması izine bağlı değil.

TÜRKİYE-TRANSKAFKASYA İLİŞKİLERİ

İBRAHİM KAYPAKKAYA BELGESELİNİN KAPAĞI.

USTE, Gürcistan Devlet Tarih Arşivi'nde bulunan Transkafkasya bölgesi, Türkiye ve İran'daki toplumsal hareketlerle bağlantılı belgeleri mikro filmlere kaydetmek projesine geçtiğimiz yıl başladı. Üç aşamalı olarak planladığımız projenin ilk aşaması -ki 1900 - 1920 yılları arasını kapsıyor- bitti. Mikrofilmleri enstitümüze ulaşan koleksiyonun Türkiye ile ilgili kısmı 5144 sayfadan oluşuyor ve dili hemen hemen tümüyle Rusça. Tam ve kesin envanteri İngilizce olarak mevcut.

1920-1938 dönemini kapsayan ikinci aşamayı 2001 yılında gerçekleştirmeyi planlıyoruz. Bu bölümde elimize geçecek materyal ile Stalin tarafından toplama kamplarına sürülen ve yaşamlarını orada yitiren Türkiyeli ve İranlı komünistler gerçeğinin perde arkasını bir nebze olsun aralayacağımızı umuyoruz. Projenin üçüncü aşamasının bitmesinden sonra arşiv incelemeye açılacaktır.

Orijinalleri Tiflis'te Devlet Tarih Arşivi'nde bulunan belgeler Rus Çarlığı zamanında Transkafkasya bölgesindeki toplumsal hareketlerle bağlantılı olarak oluşturulmaya başlanmıştır. Özel askeri belgeler daha sonra 1964 yılında Sovyetler Birliği Merkez Savaş Arşivi'ne kaldırılmış. USTE'ye ulaşan belgeler ise -genel olarak tanımlamak gerekirse- Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Osmanlı Devletini kapsıyor. Koleksiyondan kimi başlıklar şöyle: Kafkasya-Türkiye Komisyonu'nun savaş esirleri değişimi; Kafkasya gizli siyasi polis bölümünün belgeleri; Binbaşı Esadze'nin arşivi; Akaki Chkankeli'nin arşivi...

HOLLANDA TÜRKİYELİ İŞÇİLER BİRLİĞİ (HTİB) ARŞİVİ

HTİB, göçmen Türkiyelilerin hakları için sürdürdüğü mücadele, ırkçılığa ve ayırmacılığa karşı etkin ve kararlı çıkışları nedeniyle gerek Türkler

gerekse Hollandalılar tarafından iyi tanınan bir örgüt. Diğer özelliği ise hem Hollanda'da hem de Avrupada en eski göçmen örgütlerinden birisini oluşturması.

HTİB'in arşivi ilk kez 1992 yılında enstitümüzde incelemeye açıldı. 1997 ve 2000 yılında tamamlanan bölümleri ile birlikte bu arşiv Hollanda'daki göçmen Türkiyeli işçiler konusunda araştırma yapmak isteyenler için vazgeçilmez bir kaynak oluşturmaktadır.

Bu arşivle birlikte enstitümüze devredilen ve Hollanda'daki ve Batı Avrupada yabancı düşmanlığını konu alan bir dökümantasyon, konuyla ilgilenenler için toplu bir başvuru kaynağı özelliği taşımaktadır. Hollanda'nın ve Batı Avrupa'nın belli başlı yayın organlarında konuyla ilgili çıkan haberlerin derlendiği bu koleksiyon Hollandalı bir dökümentalist tarafından düzenlendi. Gerek HTİB arşivi gerekse sözkonusu

dökümantasyonu incelemek izine bağlı değildir.

IOT'NİN, HTKB'NİN VE ALTERNATİF'İN ARŞİVLERİ

Türkler için Sözhakkı Organı (IOT), göçmen Türklerin sorunları üzerine Hollanda hükümeti nezdinde tavsiyelerde bulunmak amacıyla farklı eğilimlerden Türk örgütleri tarafından 1985 yılında danışma organı olarak kuruldu. Vakıf statüsünde olan bu organın arşivini envanteriyle birlikte enstitümüzde incelemek olanaklı. Geçtiğimiz yıl tamamlanan bölümüyle birlikte IOT arşivi, Hollanda hükümetinin yabancılar sorunundaki politikasının yıllar itibariyle evrimi ve göçmen Türk örgütlerinin geliştirdikleri tutumlar açısından son derece zengin bir kaynağı oluşturuyor.

1974 yılında Anneler Günü, Hollanda'daki Türk kadınları için tarihsel bir anlam taşır. Çünkü 500 Türk kadını sadece Anneler Günü'nü kutlamamış aynı zamanda yeni bir örgütlenmenin çağrısını yapmıştır. İşte Hollanda Türkiyeli Kadınlar Birliği (HTKB), bu çağrı üzerine kuruldu ve 21 yıl boyunca göçmen Türkiyeli kadınların istemleri doğrultusunda mücadele etti. Bu mücadelenin boyutları, Enstitü'müzde bulunan HTKB arşivinde incelenebilir. Tam ve kesin envanteri bulunan bu arşivi incelemek izine bağlı değildir.

Alternatif - Türk Gençlik Merkezi, 1980'li yılların ortasında değişik eğilimli sol gençler tarafından kuruldu. Bugün Amsterdam'daki Türk gençlerinin buluşma merkezi konumunda olan Alternatif kuruluşu ve gelişimi itibariyle ilginç bir gelişim seyri izledi. Henüz envanteri çıkarılmamakla birlikte düzenli oluşu nedeniyle incelenebilir bir konumdadır. İncelenmesi izine bağlı değildir.

KEMAL SÜLKER
KOLEKSİYON-
NUNDAN.

MÜCADELE MARŞLARI VE DİRENİŞ TÜRKÜLERİ

Anadolu toprağı toplumsal mücadeleler açısından bereketli bir topraktır. Tarih boyunca sayısız direnişlere tanık olmuştur. Bunlar türkülerle ve marşlarla günümüze dek söylenegelmişlerdir. Kuşkusuz marşlar ve türküler sosyal mücadelelerin ve dolayısıyla tarihin bir parçasını oluştururlar. Bu nedenle Enstitü'müz diğerlerinin yanında sözkonusu işitsel materyali de toplamaya özen göstermektedir.

Geçen yıl direniş türkülerini ve marşları içeren CD'lerle Türkçe ve Kürtçe koleksiyonumuzu zenginleştirdik. Bu yöndeki çabalarımız artarak sürecektir. Amacımız Batı Avrupa'da bu anlamda derli toplu bir koleksiyon oluşturmaktır.

GÖRSEL MATERYAL

Yazılı materyalin dışında sosyal tarihe ışık tutabilecek görsel materyalin da önemi

yadsınamaz. Bu anlamda fotoğraf, afiş, tekstil vb materyali de toplayıp koruma altına alıyoruz. Belki bugün için çok fazla bir şey ifade etmeyen bu tür materyalin gelecek nesiller açısından büyük önem taşıyacağı açıktır. Unutmamak gerekir ki biz bugün veya yarın için değil gelecek yüzyılları düşünerek topluyoruz.

Geçtiğimiz yıl Türkiye'de birçok sendika konfederasyonu ve toplumsal örgüt açısından kongreler yılı oldu. Bu kongrelerde çalışma raporlarının dışında sadece bu etkinliklerle sınırlı video filmi, fotoğraf, afiş, görevli önlüğü, kol bandı, çıkartma, rozet, kalem, çanta türünden görsel materyal da üretildi. Enstitümüz bu tür materyalin toplanmasında sözkonusu örgütlerle işbirliği yaptı.

2000 yılında değişik örgütlerden topladığımız yüz civarındaki afişin dışında İzmir'de yapılan 1 Mayıs (1979) gösterisiyle ilgili bize ulaşan binden fazla fotoğrafın negatiflerini özellikle belirtmek istiyoruz.

Görsel materyal da , özelliğine göre uygun ısı, ışın ve koruma koşullarına sahip özgün depolarda saklanıyor.

ARAŞTIRMACILAR İÇİN KİMİ PRATİK BİLGİLER

USTE'nin 65 yıllık deneyimi, tarihle ilgili belgelerin toplanıp, korunması kadar onların araştırmaya açılmasının da büyük önem taşıdığını ortaya koyuyor.

Kuruluşunun ilk aşamasında tehlike altında olan materyalin toplanmasına ve korunmasına ağırlık veren enstitü son yıllarda bunların araştırmaya açılmasının yöntemlerini yetkinleştirmeye önem vermektedir. Kuşkusuz bunu teknolojideki son gelişmelerin ışığı altında düşünmek gerekir.

Bu anlamda internet büyük olanaklar sunmaktadır. Veriler de bunu kanıtlamaktadır. Enstitünün internetteki sayfasını beş yılda iki milyona yakın insan ziyaret etti. Şu anda bu sayı yıl itibarıyla 750.000 civarındadır. Enstitümüzde bulunan 2300

ARŞİV
DEPOLARINDAN
BİRİSİNİN
ESKİ DURUMU

arşive ait envanterin olduğu gibi internete yüklenmesi projesi giderek yol alıyor.

Dijital arşivleme alanında ise tartışma ve iş birlikte yürüyor. Bir yandan alanımız itibarıyla öncelik taşıyan hareketlerin internet sayfalarını toplama çalışmaları sürüyor. Öte yandan dijital arşivlemenin boyutları ve perspektifleri üzerine benzer kuruluşlarla fikir ve deneyim alışverişleri de sürüyor. Ancak bu konuda henüz kimsenin çok açık ve net bir sonuca ulaşmadığını belirtelim. Ama bu pratik anlamda kimi adımlar atılmasını dışlamıyorum. Bir web sayfasının ortalama ömrünün 70 gün olduğu gözönünde tutulursa acele etmek için gereken koşullar mevcut demektir.

Enstitüde araştırma yapmak isteyen araştırmacılara ise gereken bütün kolaylıklar gösterilmektedir. Hollanda dışından gelen ve uzun süre kalacak olanlar için kalacak yer sorununu dış ilişkilerden sorumlu meslekdaşımız Mieke Ijzermans uzun yılların deneyimiyle çözmeye çalışıyor: mij@iisg.nl

Türkiye koleksiyonları büyük ölçüde incelenmeye açıktır. Ancak bazı koleksiyonlar için, örneğin TKP arşivleri ve TİP film koleksiyonunda olduğu gibi, ilgili kişi ve kurumlardan izin almak gerekiyor. USTE, kendisine belirli koşullarla ve belirli bir süre için bırakılmış olan koleksiyonlarla ilgili olarak bırakan kişi ve kuruluşlarla

yapılan sözleşmeye titizlikle uymaya özen gösteriyor. Türkiye ile ilgili koleksiyonlar hakkında daha ayrıntılı bilgi için doğrudan Zülfiyar Özdoğan'a başvurabilirsiniz: zoz@iisg.nl

Türkiye koleksiyonlarını yılda yaklaşık elli araştırmacı ziyaret ediyor. Bunların yarısı Türkiye kökenli, diğer yarısı ise değişik ülkelere ait. Son yıllarda uzun süreli araştırmacıların (bir veya bir yıldan fazla) sayısında gözle görülür bir artış oldu. Genellikle doktora tezi hazırlamaya yönelik araştırmacılar arşivlerin, kitapların ve periyodiklerin birarada bulunması nedeniyle artan ölçüde Enstitü'müzü tercih etmeye başladılar. Konuları da bir hayli farklı: Türkiye'den göç, Kürtler, Aleviler, sosyal demokrasi, ulusal kurtuluş savaşı, Türkiye İşçi Partisi, ordu ve sol hareket.

Diğer bir ilginç gelişme ise, üniversite veya yüksek okul bitirme tezlerini hazırlamak için çok sayıda öğrencinin Türkiye koleksiyonlarını ziyaret etmeleriydi.

60 kişinin rahatlıkla çalışabileceği okuma salonu tüm teknolojik donanıma sahip. Uzun süre arşivler üzerinde çalışacak araştırmacılara eğer boş ise özel çalışma odaları tahsis ediliyor. Okuma salonunda çalışan bayan arkadaşlarımız Willeke Tijssen, Ella Molenaar, Tineke Faber ve Monique van der Pal bilgi ve deneyimleriyle araştırmacılara yol gösteriyorlar. İstenen materyal yarım saat içerisinde okuma salonuna indiriliyor.

Enstitüde inceleme yapmak herhangi bir ücrete tabi değil. Eğer sınırlama yoksa kopya almak da olanaklı. Bu durumda kopyalama masrafı benzer kurumlarda olduğu gibi talep ediliyor.

USTE, hafta arası 09.00-17.00 saatleri arasında ziyaretçiler için açık. Arşiv dışındaki bazı materyal hafta sonu için bazı

koşullarla araştırmacılara verilebilir.

Belirli aralıklarla açılan kantinde hafif yiyecekler ve içecekler bulunur. Otomatik makinalardan kahve , çay veya soğuk içecekler her zaman alınabilir. Enstitüde , kantinin küçük bir bölümü dışında sigara içmek yasaktır.

Amsterdam'ın doğusunda bulunan USTE binasına otobüs veya tramvay gibi genel ulaşım araçlarıyla rahatlıkla ulaşmak olanaklı. Ancak bisiklet kuşkusuz en çok tercih edilen ulaşım aracı olmak özelliğini koruyor.

ENVANTERLER İNTERNETTE

USTE'de bulunan arşivlerin envanterlerinin tam olarak internete yüklenmesi için bir süredir çalışmalar yürütülüyordu. Bu çalışmalar en nihayet geçtiğimiz günlerde meyvelerini verdi. Birçok arşivin envanterini -ki aralarında Türkiye ile ilgili arşivler de var- artık internette incelemek olanaklı. Bunun için internette <http://iisg.nl/archives/findingaids.html> sayfasına

girmeniz gerekiyor. Aradığınız arşivi alfabetik sıraya göre bulduktan sonra HTML seçeneğini tıklamanız yeterli.

Amaç bütün envanterlerin online ortama taşınması. Kuşkusuz bu araştırmacılar için geniş ön araştırma olanakları yaratacak. Ayrıca bunun bilimsel çalışmalara olan eğilimi güçlendireceğini umuyoruz.

Ayrıca enstitümüzde bulunan arşivler hakkında genel ve kısa bilgi edinmek isteyenler internetteki şu adrese başvurabilirler: <http://www.iisg.nl/archives/index.html>

... VE YENİ
DURUMU. YENİ
RAYLI SİSTEM
NEDENİYLE
YERDEN YÜZDE
KIRK
KAZANILDI.

AMSTERDAM'IN DOĞU
(OOST) SEMTİNDE
BULUNAN USTE
BINASI BİR KAKAO
DEPOSUNUN RENOVE
EDİLMESİYLE
BUGÜNKÜ
GÖRÜNÜMÜNÜ ALDI.

ULUSLARARASI SOSYAL TARİH ENSTİTÜSÜ'NDE BULUNAN ARŞİV VE KOLEKSİYONLARDAN SEÇMELER

• P.B.Aksel'rod • F.G. Babeuf • Micheal A.Bakunin • August Bebel • Petr A. Kropotkin • Eduard Bernstein • Friedrich Engels
• Paul Hertz • Karl Kautsky • Petr L. Lavrov • W. Liebknecht • K. Liebknecht • Karl Marx • Gustav Mayer • Max Nettlau
• Robert Owen • Aleksandr N. Potresov • Pierre Ramus • Leo Trotski • R. Luxemburg • G.V.Plechanov • Sylvia Pankhurst •
Klara Zetkin • Grigorij P. Maksimov • P.Turati • E. Mandel • Max Beer • D.W. Russell

Commune de Paris • Allgemeiner Jüdischer Arbeiter 'BUND' • Rus Sosyalist Devrimci Partisi • Alman Sosyal Demokrat
Partisi • Hollanda Komünist Partisi • Hollanda İşçi Partisi • Communist International (COMINTERN) • İran
Komünist Partisi-Komintern • Azerbaycan Komünist Partisi-Komintern • Mısır Komünist Partisi (Roma Grubu) • Sudan
Komünist Partisi • Meksika Komünist Partisi • Endonezya Komünist Partisi-Komintern • İkinci Enternasyonal • Sosyalist
Enternasyonal • Sosyalist İşçi Enternasyonalı

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) • Dünya İşçi Sendikaları Konfederasyonu • Uluslararası Hür İşçi Sendikaları
Konfederasyonu (ICFTU) • Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC) • Hollanda Sendikalar Federasyonu (FNV) ve
bağlı tüm sendikalar • Federacion Anarquista Iberica (FAI) • OECD Sendikal Danışma Komitesi

Uluslararası Sosyalist Gençlik Birliği (IUSY) • Fransız Öğrenci Hareketi • 1989 Çin Demokrat Öğrenci Hareketi • Savaş
Aleyhtarları Enternasyonalı • Solidarnos (Polonya) • Amnesty International (Genel Merkez)

TÜRKİYE İLE İLGİLİ ARŞİV VE KOLEKSİYONLARDAN BAZILARI

Türkiye Komünist Partisi (TKP)-Komintern (Moskova'dan mikrofilm/yaklaşık 40.000 sayfa • Türkiye, Azerbaycan ve İran
komünist partileri - Bakü'den mikrofilm (yaklaşık 10.000 sayfa • TKP/TBKP (Duisburg arşivi) • Köy Enstitüleri koleksiyonu
• Kemal Sülker • Hikmet Kıvılcımlı • Fuat Fegan • M. Hulusi Dosdoğru • Vâlâ Nureddin Vâ-Nû • Müzehher Vâ-Nû
• Nazım Hikmet • Zekeriya Sertel • İsmail Arar • Yusuf Ziya Bahadınlı • Celal Küçük (DİSK- Lastik iş) • Sina Pamukçu
(DİSK) • Yücel Özkök (DİSK) • İsmail İnan (Türk-iş) • 'Devrimci İşçi' (Hollanda) • Lissy Schmidt (Kuzey Irak'ta öldürülen
Alman gazeteci) • Robert Anhegger (Türkolog) • Türkiye'de İnsan Hakları ve Muhalefet Hareketleri (dökümantasyon) •
Avrupa'da Türk-İslami hareketler • Türkiye İnsan Hakları Komitesi • International Society Kurdistan (ISK) • de Stichting
Nederland Koerdistan • Johannes H. Kramers (İslamolog) • Tom Etty (Hollanda Sendikalar Federasyonu Uluslararası İlişkiler
Sekreteri) • Doğu Halkları Kurultayı belgesel filmi - 1920 - Bakü • Türkiye İşçi Partisi (TİP) film koleksiyonu